

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی لرستان

معاونت آموزشی

دانشکده دندانپزشکی خرم آباد

دفتر توسعه آموزش پزشکی

آموزش پژوهش (۶)

اصول نگارش فارسی و استفاده صحیح از علائم نگارشی

یکی از مهم‌ترین عواملی که در تولید و نگارش یک نوشته؛ همچون مقاله‌ی علمی، کتاب یا هر نوشته‌ی دیگری از اهمیت زیادی برخوردار است، رعایت اصول و قواعد نگارشی، استفاده درست از علائم نگارشی و رعایت دستور زبان فارسی در متن است. برای خلق یک اثر اصولی و ارزشمند، رعایت این قواعد را نباید نادیده گرفت. استفاده از علائم نگارشی به روش درست، یکی از مهم‌ترین اصول است؛ بنابراین اگر می‌خواهید نویسنده باشید یا یک محتوای ادبی ارائه دهید، به مهارت درست نویسی نیاز مبرم دارید. شاید برایتان عجیب باشد اگر بدانید که حتی بزرگ‌ترین و معروف‌ترین نویسندگان نیز در نهایت نوشته‌هایشان را در اختیار ویراستار قرار می‌دهند تا اشکالات و ایرادات نوشتاری آن‌ها را برطرف کنند.

بسیاری از افراد، اصول نگارشی را همانند یک کار تشریفاتی و صرفاً جهت تزئین نوشته‌ها می‌پندارند که اهمیت چندانی نیز ندارد، اما استفاده یا عدم استفاده از این قواعد تاثیر بسیار زیادی در تعیین کیفیت نوشته دارد. شاید بپرسید اگر در یک نوشته از این قواعد استفاده نکنیم چه اتفاقی می‌افتد؟

گاهی اوقات استفاده‌ی نادرست از علائم نگارشی به طور کلی می‌تواند معنای یک جمله را تغییر دهد. احتمالاً این مثال معروف به گوشتان خورده باشد؛ «بخشش، لازم نیست اعدامش کنید» یا «بخشش لازم نیست، اعدامش کنید». می‌بینید که تنها با جابجا کردن یکی از علائم نگارشی - یعنی ویرگول - حکم یک متهم ممکن است به گونه‌ی دیگری برداشت و اجرا شود. بنابراین اگر به صورت درست از علائم نگارشی استفاده کنیم، معنی و مفهوم متن را به درستی به مخاطب انتقال می‌دهیم، در غیر این صورت ممکن است عکس این اتفاق رخ دهد. علاوه بر این، با رعایت قواعد نگارشی در واقع به مخاطب‌مان احترام گذاشته‌ایم؛ زیرا با این کار درک مطلب را برای وی آسان کرده و او را دچار شک و شبهه در فهم موضوع نکرده‌ایم. اگر هر کسی هر طور که دلش می‌خواست شروع به نوشتن می‌کرد، قطعاً بسیاری از متن‌ها درست خوانده نمی‌شد و مفهوم و منظور متن به درستی منتقل نمی‌شد. همچنین شاهد متن‌های ناهمگون و شلخته‌ای بودیم که اصلاً کسی حوصله‌ی خواندن آن را پیدا نمی‌کرد یا از خواندنش چیزی دستگیرش نمی‌شد و جذابیت لازم را برای خواننده به همراه نداشت. از همین رو در زبان فارسی برای یکدست شدن نوشته‌ها، یک سری اصول و قواعد تعریف شده که لازم است همگی از آن پیروی کنیم تا هم متون به صورت مرتب و منظم نوشته و هم مفهوم جملات به روشنی بیان شوند.

مزایای درست و اصولی نوشتن

- راحت‌تر خوانده شدن نوشته‌ها توسط خوانندگان.
- مرتب و یکدست بودن نوشته‌ها.

○ حرفه‌ای و جذاب‌تر شدن نوشته‌ها.

○ کمتر خسته شدن مخاطبان.

متأسفانه بسیار زیاد مشاهده می‌شود که مطالبی را در فضای مجازی یا حتی حقیقی می‌بینیم که در آن به هیچ وجه از قواعد نگارشی به‌درستی استفاده نشده است. این موضوع بیان‌کننده‌ی عدم تخصص و دانش لازم نویسنده‌ی آن متن است که همین امر تأثیر منفی‌ای بر روی دیدگاه مخاطب به نویسنده یا منتشرکننده‌ی آن نوشته می‌گذارد. در نتیجه بهتر است با رعایت اصول و قواعد نگارشی، به درست انتقال یافتن پیام نوشته‌هایمان کمک کنیم و متنی روان و مرتب ارائه دهیم تا از نظر مخاطبان؛ حرفه‌ای، متخصص و باسواد شناخته شویم. به یاد داشته باشید که امروزه نگارش صحیح یک متن، به‌عنوان یک تخصص محسوب شده و سایت‌های مختلفی به دنبال متخصصان در این زمینه هستند تا با پذیرش سفارشات و سپردن آن‌ها به کسانی که در نگارش یک متن ادبی سررشته دارند، در ازای نگارش متن مبلغی را به‌عنوان دستمزد به آن‌ها بپردازند. بنابراین با یادگیری این مهارت می‌توانید برای خودتان شغل و منبع درآمد ثانویه نیز برپا کنید.

علائم نگارشی

حال که به ضرورت استفاده‌ی درست از علائم نگارشی برای نگارش یک متن صحیح پی بردیم، می‌خواهیم با کاربردها و نحوه‌ی استفاده‌ی هر یک بیشتر آشنا شویم.

مهم‌ترین و پرتکرارترین نشانه‌های استفاده‌شده در جملات عبارتند از: نقطه، ویرگول، نقطه ویرگول، دو نقطه، علامت سؤال، علامت تعجب و گیومه. البته چند مورد دیگر نیز وجود دارد که در ادامه به آن‌ها خواهیم پرداخت.

نقطه(.)

نقطه نشانه‌ی ختم کلا است که در انتهای جمله‌های امری و خبری به کار می‌رود. در یک پاراگراف که از چند جمله تشکیل شده است، جملات با استفاده از نقطه از یکدیگر جدا می‌شوند. همچنین در پایان پاسخ‌های کوتاه نیز نقطه می‌گذاریم. مثال:

○ فرزند شما چند ساله است؟

○ سیزده.

همچنین بعد از حروف اختصاری و مخفف‌ها نیز از نقطه استفاده می‌کنیم. مثال: پ. م. (پیش از میلاد) نکته‌ی قابل‌توجه در مورد نقطه آن است که نباید در پایان جملات تعجبی، پرسشی و پایان مصرع‌های شعر از نقطه استفاده کنیم.

علامت سؤال (?)

همان‌گونه که از اسمش پیداست، در پایان جملات پرسشی به کار می‌رود. همچنین برای نشان دادن شک و تردید یا تمسخر از آن استفاده می‌کنیم که در این شرایط علامت سؤال را باید در میان پرانتز قرار داد. مثال:

○ امروز چند شنبه است؟ (حالت پرسشی)

○ این شاعر قرن هفتم (?) بسیار توانا بوده است. (حالت تردید)

○ از یک انسان مودب (?) همچون شما بعید است. (حالت تمسخر)

علامت تعجب و عاطفه (!)

از علامت تعجب پس از جملات عاطفی، تعجبی و تأکیدی استفاده می‌شود. برای بیان احساسات از این علامت استفاده می‌کنیم. مثال:

- دوستت دارم!
- سرم خیلی درد می‌کند!
- همچنین برای نشان دادن شگفتی زیاد از علامت تعجب استفاده می‌شود. مثال:
- این طرح فوق‌العاده است!
- چه فرش زیبایی!
- شگفتا!
- برای نشان دادن تحقیر و استهزا نیز از علامت تعجب بهره می‌بریم. مثال:
- واقعاً گل کاشتید!
- همچنین پس از ندا و منادا یا اسمی که او را مخاطب قرار داده‌ایم، می‌توانیم از علامت تعجب استفاده کنیم. مثل: خدایا! به بیماران کمک کن. علی! صبر کن.

ویرگول یا کاما (،)

ویرگول نشانه‌ی مکث می‌باشد و به درست خواندن و انتقال مفهوم کمک می‌کند. اما بهتر است در استفاده از ویرگول زیاده‌روی نکنید؛ زیرا باعث زشت شدن متن شما می‌شود. زمانی که عبارات یا واژگانی از یک گروه با یک فعل مشترک به دنبال یکدیگر می‌آیند، برای عدم استفاده‌ی مکرر از «و» از ویرگول استفاده می‌شود. در بیشتر موارد، قبل از آخرین کلمه «و» قرار می‌دهیم. مثال:

- فصل‌های سال به ترتیب شامل بهار، تابستان، پاییز و زمستان است.
- دقت کنید که به جز فصل آخر، باقی آن‌ها با ویرگول آمده، اما آخرین کلمه – زمستان – با «و» آمده است.

در جمله‌های مرکب و شرطی

ویرگول در جمله‌های مرکب و شرطی، بین دو بخش پایه و پیرو جمله قرار می‌گیرد تا خواننده ربط بین این دو بخش را متوجه شود. یکی از نشانه‌های شناخت جمله‌های مرکب این است که هر یک از بخش‌های جمله، بدون یک دیگر ناقص هستند. مثال:

- اگر به دنبال دوربین حرفه‌ای هستید، این محصول به شما پیشنهاد می‌شود.
- گاهی ترکیب‌بندی واژه‌ها در جمله، طوری کنار هم قرار می‌گیرد که باید برای درک صحیح جمله از ویرگول استفاده کنیم. مثال:
- با استفاده از شلنگ مخصوص، آتش‌نشانی مزرعه گندم را نجات داد.
- توضیح: اگر بین «شلنگ مخصوص» و «آتش‌نشانی» از ویرگول استفاده نکنیم، خواننده این سه کلمه را به‌عنوان مضاف و مضاف‌الیه، به این صورت می‌خواند: «شلنگ مخصوص آتش‌نشانی».
- بین دو کلمه که ممکن است خواننده آن‌ها را با کسره‌ی اضافه بخواند، ویرگول استفاده می‌شود. مثال:

- پدر، نرگس را صدا زد.
- گروه واژگان قیدی را در همه جای جمله با ویرگول جدا می‌کنیم. مثال:
- بعد از چندین روز، شروع به مطالعه‌ی زبان کردم.
- احسان به مدت شش سال، ورزش بوکس را به‌صورت حرفه‌ای دنبال کرد.

بین واژگان تکراری گاهی اوقات در جمله دو واژه پشت سر هم تکرار می‌شود و برای جلوگیری از خطا، بین این دو، ویرگول قرار می‌دهیم. مثال: آن کشور، کشور خوبی برای زندگی نیست.

برای جداسازی بخش‌های مختلف آدرس، ویرگول استفاده می‌شود. مثال: تهران، سعادت‌آباد، خیابان علامه جنوبی، پلاک ۲۰، واحد ۴.

گفتنی است قبل یا بعد از حروفی مانند: (تا، که، و، اگر، یا، هم، خواه، اما، ولی، چون، زیرا، بنابراین، پس، اگر و را) معمولاً از ویرگول استفاده نمی‌شود. اگر کلمات «یعنی»، «از جمله» و «مانند» در وسط جمله بیایند، قبل از این کلمات ویرگول می‌گذاریم و بعد از آن‌ها هیچ نشانه‌ای گذاشته نمی‌شود. مثال:

- استفاده از این محصول، یعنی صرفه‌جویی در هزینه.

نقطه ویرگول (؛)

این نشانه هم برای درنگ و مکث به کار برده می‌شود و نشان دهنده جمله‌ای است که تمام شده اما مطلب ادامه دارد. در واقع، نقطه ویرگول نه مکث کامل است و نه مکث کوتاه و چیزی بین نقطه و ویرگول است. گاهی در زبان فارسی، جملاتی در کنار یک دیگر قرار می‌گیرند که ویرگول‌های متعددی برای گروه‌های اسمی دارند. برای جدا کردن این دو جمله، نمی‌توان از ویرگول استفاده کرد؛ چون با ویرگول‌های گروه‌های اسمی اشتباه گرفته می‌شود. در این مواقع از نقطه ویرگول استفاده می‌کنیم. گاهی نیز جمله‌ای کامل است؛ ولی برای کامل‌تر کردن آن، جمله دیگری را در ادامه می‌آوریم. برای نشان دادن ربط بین این دو جمله، از نقطه ویرگول استفاده می‌کنیم. مثال: قد احسان خیلی بلند بود؛ چنان‌که از دور مثل بسکتبالیست‌ها بود. معمولاً زمانی که دو جمله با واژه‌هایی مانند «مثلاً»، «فرضاً»، «یعنی»، «البته»، «همچنین»، «بنابراین»، «زیرا»، «برای نمونه»، «در نتیجه» و... بهم مرتبط می‌شوند، قبل از آن‌ها از نقطه ویرگول استفاده می‌شود. مثال: ما انسان‌ها نیازهای مختلفی داریم؛ مثلاً شادی، تفریح، اشک و...

دو نقطه (:)

به علامت دو نقطه شارحه نیز گفته می‌شود. دو نقطه کاربردهای زیادی دارد که در ادامه عنوان می‌شود:

- پیش از نقل قول مستقیم. مثال:
سرمربی پس از پایان بازی گفت: «از هواداران تشکر می‌کنم».
- برای نشان دادن یک ساعت مشخص. (۸:۲۴)
- هنگام برشمردن اجزای یک چیز. مثال:
اجزای تشکیل‌دهنده ماشین عبارت است از: چرخ، فرمان، دنده و...
- هنگام تعریف یک واژه. مثال:
ماشین حساب: ابزاری برای انجام محاسبات ریاضی.
- شرح و توضیح واژگانی از یک دسته. مثال:
سطح کلاس‌های ما عبارت است از: مقدماتی، متوسط، پیشرفته. نکته: بعد از عنوان‌ها نیازی به استفاده از دو نقطه نیست.

گیومه «»

- برای بیان نقل قول مستقیم از گیومه استفاده می‌شود. در واقع آن‌چه میان گیومه قرار می‌گیرد یک نقل قول مستقیم است. مثال:

ناپلئون بناپارت می‌گوید: «دنیا پر از تباهی است، نه به‌خاطر وجود آدم‌های بد، بلکه به‌خاطر سکوت آدم‌های خوب».

- ولی نقل قول غیرمستقیم داخل گیومه قرار نمی‌گیرد. مثال:
او همچنان معتقد است که خودش به‌تنهایی از پس مشکلات برمی‌آید.
- هنگامی که که قرار است در یک متن به واژه‌ای اشاره کنیم که منظورمان خود همان واژه است، نه معنای آن واژه، از گیومه استفاده می‌کنیم. مثال:
کدام یک از شما کتاب «بیگانه» اثر آلبر کامو را مطالعه کرده‌اید؟
- گاهی برای تاکید ویا برجسته کردن یک واژه در جمله، آن را درون گیومه قرار می‌دهیم. مثال:
او عادت دارد که خارجی‌ها را «اجنبی» خطاب کند.

خط فاصله یا خط تیره(-)

کاربردهای خط فاصله

- برای عبارات معترضه. منظور از عبارات معترضه عباراتی هستند که معمولاً توضیحی به مفهوم اصلی جمله می‌افزایند یا برای دعا و نفرین می‌باشند.
مثال جمله معترضه‌ی توضیحی: نیما یوشیج - پدر شعر نو - در قرن معاصر می‌زیست. مثال جمله معترضه‌ی دعایی: پدر عزیزتان - خدا رحمتش کند - بسیار مهربان بود.
- میان بعضی از کلمات و عبارات که باید با هم خوانده شوند. مثال:
مجموعه فرهنگی-ورزشی آزادی
- فاصله میان دو عدد. مثال:
قرون ۳-۴ هجری یا صفحات ۲۳-۵۶
- برای بیان فاصله و مسافت به‌جای استفاده از «تا» یا «به». مثال:
اتوبوس تهران-تبریز، به زودی حرکت می‌کند.

سه نقطه(...)

برای نشان دادن واژه‌های حذف‌شده یا ادامه‌دار یا زمانی که بخواهیم از نام بردن مواردی صرف نظر کنیم از علامت سه نقطه استفاده می‌شود. مثال: نیازهای اولیه‌ی انسان شامل خوراک، مسکن، پوشاک و... است.

پرانتز، ابرو یا کمان()

در اصول نگارش فارسی، نوشته‌ی میان پرانتز ارتباط فرعی با متن دارد؛ به طوری که برای ارائه توضیحات بیشتر برای یک قسمت از متن، ذکر معنی یا مترادف و توضیحی که در ساختار جمله ضروری نیست کاربرد دارد. نوشته‌ای که در داخل پرانتز می‌آید در واقع به معنای توضیح بیشتر است؛ به این صورت که اگر آن را حذف کنیم، خللی در مفهوم جمله به‌وجود نیاید. مثال:

- این گالری (نمایشگاه) به زودی برگزار خواهد شد.
- برای خرید این محصول به شعبه‌ی دوم فروشگاه (واقع در خیابان جمهوری) مراجعه کنید.

می‌بینید که عبارات داخل پرانتز به منظور توضیح بیشتر آورده شده و با حذف آن‌ها خللی در جمله‌ی اصلی ایجاد نمی‌شود. همچنین برای نوشتن واژه‌های اختصاری نیز از پرانتز استفاده می‌کنیم. مثال: امام صادق (ع) فرمودند «...»: هنگام نوشتن معادل لاتین یک واژه نیز از پرانتز استفاده می‌شود. مثال: یکی از عوامل مهم در جهت توسعه‌ی فردی، اعتماد به نفس (self-confidence) می‌باشد.

ممیز (/)

کاربردهای ممیز

- ❖ برای جداکردن مصرع‌های یک شعر از ممیز استفاده می‌کنیم. مثال: در سکوت دادگاه سرنوشت/عشق بر ما حکم سنگینی نوشت
- ❖ به معنی «یا» بین کلمات از ممیز استفاده می‌شود. مثال: این کتاب برای دانش‌آموزان/ دانشجویان علاقه‌مند بسیار مفید است.

نیم‌فاصله

از نیم‌فاصله یا فاصله‌ی مجازی زمانی استفاده می‌شود که دو کلمه یا عبارت در عین حال که متصل نیستند از یکدیگر جدا هم نیستند. با گذاشتن نیم‌فاصله درصدد رساندن این پیام به خواننده هستیم که کلمه‌ای که نوشته‌ایم درواقع یک کلمه است، نه دو کلمه.

در بین کدام کلمات باید از نیم‌فاصله استفاده کنیم؟

- (۱) بین کلماتی که از دو بخش تشکیل شده‌اند. مثال: درست‌نویسی، تعیین‌کننده، دانش‌آموز
 - (۲) در نشانه‌ی جمع «ها». مثال: بچه‌ها، کتاب‌ها، آن‌ها پس نوشتن «بچه‌ها، کتاب‌ها یا کتابها، آن‌ها یا آنها» نادرست است.
 - (۳) در فعل‌های مضارع اخباری، ماضی نقلی و ماضی استمراری مثال: می‌نویسم، نوشته‌ام، دارم می‌نویسم بنابراین «مینویسم یا نوشته‌ام» نادرست است.
 - (۴) در «ای» نکره مثال: خانه‌ای، پروژه‌ای و ...
 - (۵) در پسوندهای «تر» و «ترین» نیم‌فاصله استفاده می‌شود. سنگین‌ترین نادرست می‌باشد و سنگین‌ترین درست. نکته: این سه مورد استثنا هستند و به همین شکل نوشته می‌شوند: «بیشتر، کمتر و بهتر».
 - (۶) در صفت‌های مفعولی مثال: شنیده‌شده، مصرف‌شده، ترجمه‌شده
 - (۷) «ی» اضافی گذشته‌ی تلخ، فاصله‌ی زمانی، آینده‌ی روشن و ... نوشتن «گذشته تلخ یا گذشته‌ی تلخ» نادرست است.
- در ادامه مثال‌های بیشتری نیز برای درک بهتر نیم‌فاصله بیان شده است: مثال‌هایی از ترکیب اسم و حرف: آن‌ها، این‌ها، کتاب‌ها، بی‌دلیل، بدون معنا، جست‌وجو، گفت‌وگو، جابه‌جا، روبه‌رو، هرگاه، هرکس، به‌صورت، همان‌طور که، به‌منظور، به‌عنوان، اگرچه، علاقه‌مند، بهره‌مند، هم‌اکنون، دراین‌بین و ... مثال‌هایی از کلمات مرکب: خوش‌رو، دین‌دار، راست‌گو، دل‌بستگی، لباس‌شویی، پاک‌دامن، بیش‌ازحد، تحت‌تأثیر، مدیرکل، راه‌آهن، مراجعه‌کننده، نقش‌آفرینی، خوش‌حال، ثبت‌نام، اضافه‌وزن، آرام‌آرام و ...

نکات بسیار مهم در رابطه با علائم نگارشی

پس از اینکه با کاربرد هر یک از علائم نگارشی آشنا شدیم، نکته‌ی بسیار مهمی که وجود دارد نحوه جایگذاری آن‌ها در متن است. به این صورت که:

- علائم نگارشی نقطه، ویرگول، دونقطه، علامت سؤال، علامت تعجب، نقطه ویرگول و ممیز به کلمه‌ی قبل از خود می‌چسبند و با کلمه‌ی بعد از خود فاصله دارند.

شکل نادرست: علی و حسین بعد از مدرسه ، به پارک رفتند.
شکل درست: علی و حسین بعد از مدرسه، به پارک رفتند.
می‌بینید که ویرگول و نقطه با کلمه‌ی قبل از خود هیچ فاصله‌ای ندارند.

- تمام علائم نگارشی دوتایی (پرانتز، گیومه و...) با کلمه‌ی قبل وبعد از خود یک فاصله دارند. اما عبارت داخل آن‌ها هیچ فاصله‌ای ندارند. مانند کاربرد پرانتز در همین جمله.

استفاده‌ی درست و به‌جا از فعل

توجه داشته باشیم که جای فعل همیشه در آخر جمله است که باید با فاعل خود تناسب داشته باشد. سعی کنید یک فعل را بیشتر از یک یا دو بار در یک پاراگراف به‌کار نبرید؛ بهتر است به‌جای تکرار آن از معادل و مترادف آن فعل استفاده کنید.

تهیه شده در دفتر توسعه آموزش دانشکده دندانپزشکی خرم آباد

بهمن ۱۴۰۱